

Posouzení rigorózní práce Mgr. Martiny Sáblíkové

Právní postavení pozůstalého manžela

(109 stran, připojen je seznam použitých zdrojů včetně zdrojů internetových a abstrakt v českém a anglickém jazyce)

Autorka předložila rigorózní práci zpracovanou na aktuální a neotřelé téma, které postihuje právní postavení pozůstalého manžela v jeho komplexnosti z pohledu občanského práva hmotného a občanského práva procesního. Opomenuta není ani složka veřejnoprávní představovaná důchodovým pojištěním. Autorka v celé práci prezentuje vlastní hodnotící přístup k platné právní úpravě (k níž se na řadě míst vyjadřuje velmi kriticky), kterou představuje především občanský zákoník č. 89/2012 Sb. Práce je napsaná s nepřehlédnutelným entuziasmem a zanícením vyplývajícím z její profesionální pozice notářské koncipientky. Vhodně se proto s velkou znalostí věci zaměřila na dva významné okruhy notářské činnosti související se zvoleným tématem. Těmi jsou zejména sepisování notářských listin o modifikaci zákonného režimu společného jmění manželů a jeho vypořádání po smrti jednoho manžela. Při tom se zabývá i jednotlivými, byť dílčími otázkami, které mají však nezanedbatelný význam pro správnou prezentaci zkoumaných problémů.

Autorka se ke zpracování nelehkého tématu dobře připravila důkladným studiem odborné literatury, a to jak učebnicového, komentářového, i časopiseckého typu, včetně zahraničních zdrojů, stejně jako rozbořením starší i zcela recentní judikatury. Takto získaný odborný přehled následně využila k formulaci vlastních závěrů a stanovisek dobře argumentačně podložených.

Výklad uvozuje zánikem manželství smrtí manžela v jejímž důsledku se druhý přeživší manžel stává manželem pozůstalým. V této části organicky a přehledně propojuje hmotněprávní výklad s procesními ustanoveními; na s. 19 mě zaujal názor autorky, že v případě, byla-li osoba prohlášena za mrtvou, avšak ona žije, může uplatňovat vůči dědicům, kteří její majetek (v dobré víře) nabyli v pozůstalostním řízení právo na náhradu škody. O jakou povinnost k náhradě škody by se podle autorky jednalo? Občanský zákoník rozlišuje povinnost k náhradě škody ze smlouvy (§ 2913 o.z.), ze zákona (§2910 o.z.) a z porušení dobrých mravů (§ 2909 o.z.)? Nebylo by přiléhavější uvažovat o právu žijící osoby domáhat se svého práva vůči dědicům z titulu bezdůvodného obohacení (§ 2991n. o.z.)?

V druhé části práce autorka analyzuje postavení pozůstalého manžela z hlediska dědického práva. Nejprve rozebírá dědickou nezpůsobilost, a to i s přihlédnutím k judikatuře Nejvyššího soudu, který mj. podává výklad zavrženíhodného jednání proti projevu poslední vůle zůstavitelovy. Právní postavení manžela jako zákonného a závětního dědice jsou následně předmětem podrobného rozboru. K otázce společné závěti manželů se autorka vyjadřuje negativně vzdor tomu, že některé zahraniční právní úpravy (stejně jako Evropské nařízení o dědictví) ji připouštějí. Argumentuje zejména obnovením a připuštěním dědické smlouvy mezi manžely. V té souvislosti správně upozorňuje na někdy přehlížené a nedoceněné ustanovení § 718 odst. 2 o.z., které umožňuje manželům upravit uspořádání majetkových poměrů manželů i pro případ smrti. Jaký význam lze takové smlouvě přiznat v pozůstalostním řízení, jestliže bude v rozporu s ochranou nepominutelného dědice? Úvaha o manželovi jako nepominutelném dědici je podána v komparaci s vybranými zahraničními úpravami.

V rozsáhlé části třetí se autorka velmi podrobně zabývá právním postavením pozůstalého manžela z pohledu společného jmění manželů. K této části práce lze zejména uvést: autorka se nikterak netají a na řadě míst opakovaně vyjadřuje nesouhlas s existencí tohoto zákonného institutu. Ve své kritice navazuje na názory, které v nedávné době byly publikovány na stránkách časopisu Ad Notam, zejména v článcích M. Šešiny a Š. Kleina, kteří shodně institut společného jmění manželů odmítají; M. Šešina navrhuje nahradit společné jmění manželů podílovým spoluvlastnictvím, Š. Klein preferuje zákonný německý model Společenství přírůstků.

Nelze však opomenout podstatné změny, které- ve srovnání s předchozí právní úpravou-občanský zákoník realizoval. Především jde o výrazné posílení dispozitivnosti zákonné úpravy, která se projevuje i v rozšíření modalit uspořádání majetkových poměrů manželů. Ti mohou smlouvou sepsanou ve formě notářského zápisu institut společného jmění manželů zcela vyloučit, zvolí-li si pro úpravu svých majetkových poměrů režim oddělených jmění (§ 717 odst. 1 o.z.). Zahraniční zkušenosti s režimem oddělených jmění však nejsou tak jednoznačně pozitivní, jak se mnozí domnívají. Zejména při nerovném sociálním statusu manželů se ukazuje, že majetkově „úspěšnější“ manžel nemá vůči manželu druhému kromě vyživovací povinnosti a základní péče o rodinu další povinnosti. Výhody tohoto režimu koncentrované zejména do teze o neodpovědnosti za dluhy druhého manžela se proto mohou výrazně oslabit. Autorka si je dobře vědoma, že založení režimu odlišného od zákonné formy společného jmění může být chápáno mezi snoubenci i mezi manžely jako akt nedůvěry.

Bohužel sociologické studie mapující chování manželů v manželských majetkových věcech postrádáme. Při vysoké rozvodovosti v ČR (kterou Český statistický úřad pravidelně zveřejňuje), může být rozhodnutí o volbě manželského majetkového režimu považováno právě naopak za projev obezřetnosti a odpovědnosti. Změna názoru veřejnosti na návštěvu notáře před uzavřením manželství bude patrně dlouhá, ale vůbec ji nevylučuji.

Autorce lze přitakat v názoru, že některá ustanovení občanského zákoníku upravující společné jmění manželů jsou formulována pro laika a někdy i pro odbornou veřejnost poměrně nesrozumitelně. Autorka tuto kritickou výhradu demonstruje na příkladu zákonného textu § 710 písm. a), který vymezuje, které dluhy nejsou manželům společné. Správně pojmenovává problémy, které jsou s existencí společného jmění manželů spojeny; tak např. na s. 53 upozorňuje na obtížnou situaci pozůstalého manžela, který nemá dispoziční právo k účtu druhého manžela, který zemřel, avšak na tomto účtu byly peněžní prostředky společné.

Každý režim majetkového společenství manželů, který je v evropských občanských kodexech nejrůzněji modifikován, respektuje jeho časovou omezenost; majetkové společenství manželů zaniká nejpozději smrtí jednoho manžela. Legislativně je velmi obtížné spravedlivě upravit vyváženost majetkových poměrů mezi manžely, stejně jako mezi manžely a třetími osobami, tak aby solidární manželský prvek a ekvita mezi nimi nebyly neodůvodněně oslabeny a práva věřitelů zůstala nedotčena. Právní postavení manželů se oproti předchozí právní úpravě mimořádně posílilo vůči třetím osobám založením veřejného seznamu ve formě Evidence listin o manželském majetkovém režimu, kterou vede Notářská komora ČR (s. 86).

Výklad o vypořádání společného jmění manželů po smrti jednoho z manželů je podán s velkou znalostí věci a s přihlédnutím k procesním právním předpisům. Závěrečné úvahy de lege ferenda jen podtrhují způsobilost autorky samostatně analyzovat důležitou soukromoprávní otázku, a vyvodit z ní příslušné závěry de lege ferenda.

Uzavírám, že Mgr. Martina Sáblíková naplnila požadavky, které na rigorózní práce klade Rigorózní řád právnické fakulty UK, když prokázala tvůrčím způsobem podat zasvěcený výklad zkoumané problematiky.

Proto její práci doporučuji k obhajobě, u které se může vyjádřit k shora položeným otázkám.

V Praze dne 13.2.2018

Prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.